

Socialdepartementet

Rädda Barnens remissvar på SOU 2020:47, Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag

Rädda Barnen har beretts möjlighet att svara på *SOU 2020:47 Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag*. Rädda Barnen kommenterar utifrån ett barnrättsperspektiv med *FN:s konvention om barnets rättigheter* som utgångspunkt. Rädda Barnen har valt att kommentera de delar som är mest relevanta utifrån vårt perspektiv. Vad gäller övriga delar av betänkandet har Rädda Barnen inga synpunkter och varken till- eller avstyrker dessa.

Allmän kommentar om utredningens genomförande

Rädda Barnen beklagar att utredningens genomförande så tydligt hämmades av direktiven till utredningen, där det framgår att förslagen varken ska vara ambitionshöjande eller ha några ekonomiska konsekvenser för det offentliga. Utredningen konstaterar inom vissa avsnitt själv hur direktiven har lett till att den inte kan lämna de förslag som den egentligen anser vara bäst utifrån syfte och ändamål med en ny socialtjänstlag. Rädda Barnen anser att om ambitionerna att säkerställa barns rätt till skydd och stöd fullt inte får begränsas av bristande ekonomisk resurssättning

Utredningen innehåller många förslag som syftar till att förbättra socialtjänstens arbete med barn och unga och stärka barnrättsperspektivet. För att säkerställa att nya förslag blir så bra och träffsäkra som möjligt, är det enligt Rädda Barnen av yttersta vikt att lyssna på de verkliga experterna inom området – de barn och unga som får olika insatser genom socialtjänstens försorg. Utredningen har valt att inte samtala med barn och unga direkt, utan att förlita sig på tidigare utredningar samt information från barnrättsorganisationer. Rädda Barnen beklagar detta djupt och anser att Sverige inte kan anses leva upp till artikel 12 eller barnkonventionens syfte om vi inte också i lagstiftningsprocessen direkt tar in barns och ungas åsikter, i synnerhet i frågor som berör de så pass direkt som socialtjänstens arbete.

Inledning - 4 En ny socialtjänstlag

Om 10 år ska målen i Agenda 2030 vara uppfyllda. Rädda Barnen ser hur Sverige har en lång väg kvar att vandra här – särskilt ur ett barnrättsperspektiv och mot bakgrund av att Barnkonventionen är svensk lag. I synnerhet för att uppnå målen om ett jämställt och jämlikt samhälle, utan fattigdom och där barn är skyddade från våld och övergrepp. En viktig förutsättning för att närma oss målen i Agenda 2030 är att Sverige har en fungerande struktur för att ge skydd och stöd åt de mest utsatta i samhället. Här blir en fungerande socialtjänst direkt avgörande.

Rädda Barnen har med stort intresse följt utredningen *Framtidens socialtjänst*, fram till att slutbetänkandet lämnades in i augusti 2020. För barn som far illa och barn i utsatthet spelar socialtjänsten en avgörande roll, som samhällets yttersta skyddsnät. Rädda Barnen har vid flera tillfällen sett konsekvenserna av när detta skyddsnät brister. Vi möter barn som vid flera tillfällen fått flytta runt bland olika familjehem och institutioner, vi möter barn vars röster inte lyfts i utredningar som rör dem samt barn som är i behov av stöd och insatser som inte får den hjälp de behöver hos socialtjänsten på grund av brister i budget och andra resurser. Utredningen lyfter många förslag som Rädda Barnen välkomnar. Utredningen betonar ett förebyggande perspektiv i socialtjänstens

verksamhet, ett stärkt och förtydligat barnrättsperspektiv samt kunskap- och kvalitetssäkring. Men även om Rädda Barnen ser positivt på dessa och flera andra förslag, är vi oroliga för i vilken mån detta kan förändra socialtjänstens förutsättningar och möjligheter att göra ett fullgott arbete i praktiken.

Utredningen lyfter en ambition om att socialtjänstlagen återigen ska vara en målinriktad ramlag, med utrymme för individuella bedömningar och professionell flexibilitet och anpassning. Rädda Barnen välkomnar syftet med en ramlag. Tyvärr tror vi att syftet är svårt att nå med tanke på hur verkligheten ser ut i de flesta av landets kommuner, där det finns en kultur av kortsiktiga lösningar framför mer långsiktiga som kostar mer i det korta perspektivet. Rädda Barnen ser hur många kommuner tolkar lagen för att kunna göra "minsta möjliga", för att hålla budget. Det som styr verksamheten blir då inte individens behov, utan istället den insats/lösning som blir bäst ur ett ekonomiskt perspektiv. Denna brist har Sverige återkommande kritiserats för av FN:s Barnrättskommitté. I rådande läge skulle Rädda Barnen därför hellre se mer detaljerade skrivningar i lagen för att förhindra att medarbetare inom socialtjänst tvingas göra ett undermåligt arbete, som en följd av för stram budget, som inte är anpassat för individens behov. Det finns också stor risk att en ramlag leder till stor ojämlikhet i landet i hur barns rättigheter och behov tillgodoses. Detta perspektiv blir än mer angeläget eftersom de ekonomiska klyftorna bland barn och barnfamiljer ökar, samtidigt som den ekonomiska familjepolitiken minskar i träffsäkerhet. I denna situation blir socialtjänstens roll än mer central för att tillförsäkra barn sina rättigheter och detta bör vara oberoende av vilken kommun som handlägger ett ärende.

För Rädda Barnen är det tydligt att utredningen, och en ny reviderad socialtjänstlag, inte isolerat kan lösa de utmaningar socialtjänsten står inför. Socialtjänstens uppdrag, i synnerhet den sociala barnvården, är komplex och dockar i annan lagstiftning samt samverkan med andra insatser. I denna komplexitet ingår givetvis de resursmässiga förutsättningar socialtjänsten har för att utföra sitt uppdrag. Vi skulle önska ett mer samlat grepp från samhället, generellt sett, när det gäller Sveriges skyldighet att leva upp till Barnkonventionen. Att den som nu t.ex. ligger så spridd mellan flera departement och myndigheter, försvårar möjligheterna ta ett helhetsgrepp om barnets bästa.

Sammantaget är det många goda intentioner och många goda förslag i slutbetänkandet *En hållbar socialtjänst*. Rädda Barnen anser dock att det behövs mycket mer för att tillförsäkra att socialtjänsten, även i praktisk tillämpning av lagen, har ett stärkt barnrättsperspektiv, ett förebyggande perspektiv samt en ökad kvalitets- och kunskapssäkring.

4.1.1 Behov av förändring

Utredningens förslag: En ny socialtjänstlag ska ersätta den nuvarande lagen.

Rädda Barnen tillstyrker delvis utredningens förslag.

Utredningens förslag om uppdelning och struktur för att förtydliga och förenkla socialtjänstlagen bedömer Rädda Barnen positivt och ser även som nödvändigt. Rädda Barnen är positiv till att utredningen föreslår en helt ny socialtjänstlag istället för att fortsätta att lappa och laga i den nya, då helhetsperspektivet riskerar att gå förlorat.

Däremot ser Rädda Barnen, som nämnts i inledningen, risker med en ramlag mot bakgrund av hur verkligheten ser ut i kommunerna.

Utredningen går igenom för- och nackdelar med en ramlag. Det som beskrivs som centrala fördelar är möjligheten för individuella anpassningar och utrymme för professionella bedömningar, något som blir svårare i en mer detaljstyrd lagstiftning. Rädda Barnen delar ambitionen och syftet med ramlagen, men ser, som nämnts, även stora risker med detta.

Kommuner och dess verksamhet är idag till stor del styrda av kommunens budget – det är kommunens ekonomiska förutsättningar som styr vilka åtgärder som vidtas inom olika områden. Detta blir särskilt tydligt när kommunens ansvar inte är detaljreglerat från statligt håll, såsom är fallet med socialtjänsten. Rädda Barnen ser i vårt dagliga arbete många exempel på där kommunens budget styr vilka åtgärder som sätts in för ett barn i behov av stöd, istället för barnets faktiska behov och rättigheter. Såväl socialsekreterare som socialchefer vittnar också om att finansiella begränsningar och så kallade ”köpstopp” leder till att barn och andra i behov inte får de insatser de behöver och har rätt till. I dessa fall spelar det ingen roll vilka individuella anpassningar som görs eller vilket utrymme för professionella bedömningar som finns i lagen. Då är det budget som styr. Därmed förlorar ramlagen sitt syfte. Rädda Barnen anser därför att det kan behövas mer detaljstyrning, i synnerhet när det gäller stöd och skydd till barn i utsatta situationer, för att säkerställa att det är barnets behov och barnets bästa som är avgörande, inte kommunens ekonomi. En tydligare detaljstyrning skulle troligen också leda till större jämlikhet i landet när det gäller skydd och stöd till barn.

7 Socialtjänstens mål

7.1 En målinriktad ramlag

7.2.3 Socialtjänsten ska främja jämställda levnadsvillkor

Utredningens förslag: Socialtjänsten ska främja människornas jämlika och jämställda levnadsvillkor.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag och delar utredningens bedömning om vikten av kunskap och medvetenhet hos socialtjänsten om jämställdhet och jämlikhet. Rädda Barnen vill i detta sammanhang särskilt betona vikten av kunskap och medvetenhet om den diskriminering och rasism från samhället, som påverkar många barn och unga.

7.2.4 Uppdrag om fördjupad beskrivning av genusbias inom socialtjänsten

Utredningens förslag: Regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att göra en fördjupad beskrivning och analys av aspekter av genusbias inom socialtjänstens område.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag och delar utredningens bedömning om vilka perspektiv den fördjupade beskrivningen bör innehålla. Rädda Barnen vill i detta sammanhang, förutom dessa perspektiv, framhålla den specifika och ökade risk för utsatthet som ensamstående mödrar och deras barn drabbas av. I en nyligen framlagd avhandling behandlar Tove Samzelius bland annat just detta perspektiv: *“Single mothers who have their children living with them all, or most of, the time, appear more vulnerable. Unemployment is higher and they report more financial difficulties”*.¹ Rädda Barnen vill se att detta perspektiv ingår i den fördjupade beskrivningen och analysen.

¹ Samzelius 2020 s29

7.3.4 Socialtjänsten ska ha ett förebyggande perspektiv

Utredningens förslag: Socialtjänsten ska ha ett förebyggande perspektiv.

Rädda Barnen tillstyrker delvis utredningens förslag. Rädda Barnen anser dock att förslaget inte bedöms vara tillräckligt för att säkerställa att socialtjänsten har ett förebyggande perspektiv.

Rädda Barnen delar den bedömning utredningen beskriver i 7.3.1-7.3.3, gällande hur socialtjänsten nedprioriterat sitt förebyggande, samhällsplaneringen och främjande uppdrag till förmån för annat. Rädda Barnen delar också bedömningen om vikten av förebyggande insatser.

Rädda Barnen bedömer däremot att förslagen som ges för styrning av det förebyggande arbetet (utredningens förslag i kapitel 9.4.5, 10.2.3 samt 17.3.2, se våra kommentarer på dessa nedan) inte är tillräckliga för att ge socialtjänsten verktyg och tillräcklig styrning för att säkerställa det främjande och förebyggande perspektiv som beskrivs i utredningen.

7.4.3 Socialtjänsten ska inriktas på att vara lätt tillgänglig

Utredningens förslag: Socialtjänsten ska inriktas på att vara lätt tillgänglig.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag.

Rädda Barnen vill understryka det utredningen skriver om att *”Arbetet för en lätt tillgänglig socialtjänst är till stor del en fråga om organisation och planering, och därmed om styrning och ledning av verksamheten.”*² Ett av flera avgörande perspektiv i tillgängligheten är organisationens interna kommunikation och samarbete, som alltid ska syfta till att gagna målgruppen. Interna organisatoriska uppdelningar i olika enheter ska inför målgruppen sammanfogas sömlöst. Om en person är i kontakt med t.ex. familje- och individomsorg och enheten för ekonomiskt bistånd, ska det inte åligga den hjälpsökande att sammanföra dessa två enheter. Människor ska inte ”bollas” mellan olika i enheter, vilket ofta sker i dag med svåra konsekvenser för individen. Risken för att barnrättsperspektivet hamnar i skymundan är överhängande i denna typ av ärenden. Rädda Barnen vet av erfarenhet att barn som en följd av bristande samordning ofta ramlar mellan stolarna, med ibland förödande konsekvenser för det enskilda barnet.

Ett annat perspektiv är naturligtvis att olika sätt att vara i kontakt med socialtjänsten är lämpliga för olika grupper och individer och skeden i livet. Här vill Rädda Barnen mest mana till att individens behov ska vara styrande, oavsett om det handlar om digital tillgänglighet, tillgång till tolk, telefontider eller annat.

9 Samhällsplanering

9.4.5 Sociala aspekter och social miljö i kommunens planeringsarbete

Utredningen förslag: 2 kap. 3 § plan- och bygglagen kompletteras med ett krav på att kommunen vid sin planläggning ska ta hänsyn till sociala aspekter. Vidare ska översiktsplanen, enligt ett tillägg i 3 kap. 2 § plan- och bygglagen, ange inriktningen för den långsiktiga utvecklingen av den sociala miljön.

² SOU 2020:47 del 1 s399

Rädda Barnen tillstyrker förslaget.

Rädda Barnen vill understryka vikten av att socialtjänstlagen tillförsäkrar barn sin rätt till en skälig levnadsnivå även i avseendet rätt till bostad. Som utredningen fastslår har *”Sammansättningen av gruppen hemlösa har förändrats. I dag är en anseelig del människor s.k. strukturellt hemlösa...”* *”... Hemlöshet och osäkra bostadsförhållanden skapar i sig sociala problem för grupper och individer inte minst gäller det barn som lever i hemlöshet eller i extrem trångboddhet.”*³ Enligt Socialstyrelsens senaste uppskattning är upp till 15 000 barn i Sverige hemlösa. 1 480 barnfamiljer var inhysta på akutboenden – det är en ökning med 60 procent sedan den senaste mätningen för sex år sedan. Hemlöshet är i allt större utsträckning både en konsekvens av ekonomisk utsatthet och en orsak till att barn växer upp i fattigdom. I bästa fall får de kortsiktig hjälp med t.ex. vandrarhemsboende, i sämre fall kan de lämnas att i desperation söka sig till civilsamhällesorganisationer. Det finns barn idag som tillbringar stora delar av hela sin barndom utan ett tryggt och adekvat boende.⁴

Utredningen konstaterar att: *”...socialtjänsten med sitt stora ansvar, inte förfogar över de bostadspolitiska instrumenten som krävs för att trygga reguljärt boende. Genom ansvaret har socialtjänsten kunskap om trångboddhet, osäkra bostadsförhållanden och andra typer av hemlöshet”.*⁵ Rädda Barnen ser möjligheten att de bostadssociala utredningar som nyligen tillsatts, tillsammans med de lagförslag som följer av denna utredning, ska tydliggöra barnets rätt till en stadigvarande och trygg bostad, i enlighet med artikel 27 i barnkonventionen.

Rädda Barnen delar utredningens bedömning vad gäller hur samhällsplanering kan påverka barns uppväxtvillkor och utveckling. Detta perspektiv hör tätt samman med det förebyggande perspektiv som behandlas i utredningens kapitel 7. Här vill Rädda Barnen åter framhålla vikten av ett främjande perspektiv sida vid sida med det förebyggande. Slutligen vill vi påminna om att barnrättsperspektivet, inklusive prövningar av barnets bästa, ska finnas med i tidigt skede i samhällsplaneringen.

10 Planering av insatser

10.2.3 Kommunen ska planera sina insatser och särskilt beakta behovet av tidiga och förebyggande insatser

Utredningens bedömning: Kommunens ansvar att planera sina insatser inom socialtjänsten bör inte vara begränsat till äldre personer och personer med funktionsnedsättning.

Utredningens förslag: Kommunen ska planera sina insatser för enskilda. Kommunen ska då särskilt beakta behovet av tidiga och förebyggande insatser. I planeringen ska kommunen, vid behov, samverka med regionen samt andra samhällsorgan och organisationer.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag.

Rädda Barnen hade, med beaktande av att barnkonventionen nu gäller som svensk lag, önskat ett tydligare barn- och barnrättsperspektiv i resonemanget kring detta förslag. Vår förhoppning är att regeringen tydliggör detta i en kommande proposition.

³ SOU 2020:47 del 1 s443

⁴ Samzelius 2020 - A vicious circle of silent exclusion s 159

⁵ SOU 2020:47 del 1 s443

Rädda Barnen arbetar för och med barn i de mest utsatta situationerna – barn i socioekonomisk utsatthet, barn som kommer till Sverige och söker asyl och barn som utsätts för våld och övergrepp. Enligt Rädda Barnen är tidiga och förebyggande insatser av största vikt för att säkerställa barn och unga trygga uppväxtvillkor, möjliggöra att alla deras rättigheter tillgodoses och att de utvecklas till det bästa av deras förmåga under barndomen. Detta är också något som forskning har visat. Forskning har också visat på samhällsliga vinster, inte minst ekonomiskt, som tidiga och förebyggande insatser har jämfört med att sätta in mer behandlande, rehabiliterande eller tvingande insatser senare i ett barns uppväxt.⁶

För att planera sin verksamhet är det av yttersta vikt att kommuner vet hur de barn och unga som bor där har det. Denna information kan kommunen få genom att sammanställa tillgänglig statistik vad gäller exempelvis boendeförhållanden, förväntad asylinvandring, särskilt utsatta områden, kriminalitet bland barn och unga (såväl utifrån ett gärningspersonsperspektiv som ett brottsofferperspektiv) med mera. Här kan också olika enkäter till barn och unga, exempelvis MUCF:s ”LUPPEN”, liksom fördjupade gruppsamtal med barn användas. Detta för att säkerställa att kommunen har så mycket information som möjligt om barns levnadsvillkor och därmed kan planera vilka insatser som troligtvis kommer att behövas under det kommande året/åren. Detta är också helt i linje med att uppfylla artikel 4 i barnkonventionen⁷ och säkerställa barnrättsperspektivet i planeringen. Rädda Barnen vill betona vikten av samordning med andra aktörer i planeringen av insatser. Det kan exempelvis vara skolan, hälso- och sjukvård, inklusive BUP, och polis. Rädda Barnen vill även understryka hur viktig samordning när det gäller samhällsplaneringen i stort är för främjande insatser för barn och unga. Det är således viktigt att, som nämnts vid 9.4.5, inte bara se vilka insatser som kan vara aktuella för barn i behov av stöd, utan även vilka insatser och främjande åtgärder som kan förebygga att social problematik och social oro hos barn och familjer uppkommer.

11 Kvalitet inom socialtjänsten

11.1.3 Kravet på god kvalitet omformuleras

Utredningens förslag: Bestämmelsen i nuvarande 3 kap. 3 § socialtjänstlagen omformuleras till att ange att verksamhet inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag att använda ett bredare begrepp när man anger *verksamhet* ska vara av god kvalitet till skillnad från enbart en *insats*. *Allt* klientarbete inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet.

12 Uppföljning

12.3.3 Krav på uppföljning införs

Utredningens förslag: Bestämmelsen i nuvarande 3 kap. 3 § tredje stycket socialtjänstlagen om att kvaliteten i verksamheten systematiskt och fortlöpande ska utvecklas och säkras kompletteras med ett uttryckligt krav på uppföljning.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag.

⁶ Se översikt av kunskapsläget om förebyggande arbete i SOU 2018:32 Ju förr desto bättre – vägar till en förebyggande socialtjänst.

⁷ FN:s barnrättskommitté. Allmän kommentar nr 5 (2003) Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter (artikel 4, 42 och 44.6). Punkt 48-50.

För barn som får insatser, särskilt barn i familjehem, är systematisk uppföljning av högsta vikt. Både för att säkerställa hur behovet tillgodosätts för den enskilde, men även för att kunna utvärdera, kvalitetssäkra och utveckla insatser. Att säkerställa systematisk utveckling och uppföljning av verksamheten är också ett krav för att Sverige ska anses leva upp till artikel 3.3 i barnkonventionen.

12.3.4 Nationellt stöd till uppföljning

Utredningens förslag: Regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att lämna förslag till hur stödet till systematisk uppföljning inom socialtjänsten kan utvecklas. Detta som en del i arbetet med att säkerställa och utveckla kvaliteten i verksamheten. Förslaget bör tas fram i nära samarbete med kommunernas regionala samverkans- och stödstrukturer och Sveriges Kommuner och Regioner.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag.

Att utvärdera och utveckla insatser hos den sociala barnavården är extremt komplext. Därmed är det av stor vikt att socialtjänsten får stöd i att utveckla sin systematiska uppföljning av insatser, och att detta kan ske på nationell nivå. Det finns redan idag en viss oenighet bland praktiker och forskare om vilken effekt vissa insatser har för barn, exempelvis kontaktfamilj, kontaktperson samt familjehem och HVB. Därför är det viktigt med ett nationellt kunskapsstöd kring hur insatser följs upp, och hur exempelvis insatsers effekt kan mätas och utvärderas.

13 Bemötande

13.2.5 Det införs krav på ett respektfullt bemötande

Utredningens förslag: Enskilda ska bemötas på ett respektfullt sätt utifrån sina förutsättningar och behov.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag.

Rädda Barnen gör detta bl.a. med hänvisning till utredningens konstaterande att *”Bemötandet har avgörande betydelse för socialtjänstens kvalitet och för den enskildes upplevelse av den. Utan ett väl fungerande bemötande vill och vågar människor inte söka stöd och hjälp vid behov. Socialtjänsten riskerar också att inte få ta del av den enskildes erfarenheter och önskemål om inte han eller hon uppfattar att bemötandet är respektfullt.”*⁸

Den enskildes motivation och medverkan är viktig för framgången för det stöd socialtjänsten ska ge. Utgångspunkten ska så långt som möjligt ta till vara personers egna åsikter idéer om vad som är viktigt för hens liv och att ha ett tydligt barn- och barnrättsperspektiv i de fall barn berörs.

Rädda Barnen oroar sig dock för att den resursbrist och pressade arbetssituation medarbetare inom socialtjänsten befinner sig i, försvårar möjligheten till ett gott bemötande.⁹ Ett gott bemötande av en tjänsteperson eller upplevelsen av ett gott bemötande för den stödsökande är ofta avhängigt de resurser och verktyg tjänstepersonen har möjlighet erbjuda.

⁸ SOU 2020:47 del 1 s517

⁹ Se till exempel Regeringskansliet. Barnets och ungdomens reform – förslag för en hållbar framtid. Slutrapport från den nationella samordnaren för den sociala barn- och ungdomsvården. 2017.

14 En kunskapsbaserad socialtjänst

14.3.1 Krav på vetenskap och beprövad erfarenhet

Utredningens bedömning: Den fortsatta utvecklingen av en kunskapsbaserad socialtjänst behöver stärkas. I syfte att skapa långsiktiga och stabila förutsättningar för en sådan utveckling bör det i socialtjänstlagen införas krav på att socialtjänsten ska bygga sin verksamhet på bästa tillgängliga kunskap.

Utredningens förslag: Det införs en ny bestämmelse i socialtjänstlagen om att verksamhet inom socialtjänsten ska bedrivas i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag.

Rädda Barnen delar de farhågor som lyfts fram i utredningen. Det finns brister på nationell samsyn och stöd i vetenskap och beprövad erfarenhet kopplat till flera insatser inom socialtjänsten. Inom detta område behövs ett ökat nationellt kunskapsstöd.

14.3.3 Den regionala nivån behöver stärkas

Utredningens bedömning: En fungerande kunskapsstyrning är en förutsättning för god kvalitet och för att utveckla och upprätthålla en kunskapsbaserad socialtjänst. En fungerande och effektiv kunskapsstyrning fordrar samarbete mellan kommunerna och mellan kommunerna och staten.

Utredningens förslag: Regeringen bör tillsätta en utredning med uppdrag att utreda hur man kan säkerställa en fungerande och effektiv kunskapsstyrning som säkerställer samarbete mellan kommunerna och mellan kommunerna och staten.

Rädda Barnen delar utredningens bedömning och tillstyrker dess förslag.

Rädda Barnen har under många år påpekat de stora lokala och regionala skillnaderna när det gäller hur barns rättigheter tillgodoses, inte minst inom socialtjänstens område. Vi anser att det idag är något av ett lotteri för barn hur deras rättigheter säkerställs enbart baserat på var i landet barnet bor. Att det finns stora skillnader i landet vad gäller hur barns rättigheter tillgodoses är också något som FN:s barnrättskommitté kritiserat Sverige för genomgående i alla granskningar sedan 1993.¹⁰ Att säkerställa samarbete mellan kommuner och kommuner och staten blir viktigt för att utjämna dessa skillnader.

Genom åren har det kommit åtskilliga rapporter av hur barn har fallit mellan stolarna när barnet har flyttat från en kommun till en annan eller när kommuner placerar barn i en annan kommun än där barnet har sin hemvist. Enskilda barn har råkat ut för allvarliga händelser på grund av att kommuner har brustit i sin kommunikation eller att sekretessfrågor har satt stopp för möjligheterna att utbyta information. Vi har också sett problem med att information om vuxna som ska ansvara för barn – till exempel familjehem eller gode män för ensamkommande barn – inte utbyts mellan kommuner. Rädda Barnen anser därför att det ska vara tydligt att den utredning som föreslås också ska komma med förslag om hur kommunikation mellan kommuner kan säkerställas i de fall där barn på något sätt är involverade.

¹⁰ FN:s barnrättskommitté. Concluding observations Sweden 1993 (CRC/C/15/add.2), 1999 (CRC/C/15/add.101), 2005 (CRC/C/15/add.248), 2009 (CRC/C/SWE/CO/4) och 2015 (CRC/C/SWE/CO/5).

14.4.6 Behov av översyn

Utredningens förslag: Regeringen bör tillsätta en utredning med uppdrag att göra en översyn av professionens roll och den nuvarande beslutsordningen inom socialtjänstens område.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag.

Detta särskilt utifrån beslutsordningen kopplat till tjänstepersoner och förtroendevalda.

Inom Rädda Barnen har vi sett exempel hur enskilda socialsekreterare och även socialchefer gjort en bedömning om behov av insatser för en individ, som sedan avslagits hos nämnden, av förtroendevalda. Många vittnar om att de får höra om begränsningar kopplat till budget och ekonomi även om dessa motiveringar sedermera inte syns i skriftliga beslut. Rädda Barnen erfar därför att det förekommer att socialsekreterare gör en bedömning om behov av insats som sedan "avslås" av socialutskott/individutskott med utgångspunkt från budget och inte barnets bästa.

Då socialtjänstens uppdrag handlar om myndighetsutövning med stora konsekvenser för den enskilde, är det viktigt att det är professionella bedömningar utifrån den enskildes individuella behov som ligger till grund för beslut, och inte budgettekniska eller politiska bedömningar.

15 Nationell statistik

15.10.4 En ny lag om socialtjänstdataregister

Utredningens bedömning: Den fortsatta utvecklingen av en kunskapsbaserad socialtjänst behöver stärkas. I syfte att skapa långsiktiga och stabila förutsättningar för en sådan utveckling bör den nationella officiella statistiken inom socialtjänsten stärkas och utökas. Socialstyrelsens möjlighet att behandla personuppgifter för nationell statistik bör därför utökas. En reglering av en utökad nationell statistik inom socialtjänstens område är godtagbar för vårt samhälle och proportionerlig i förhållande till det ingrepp i skyddet för den personliga integriteten som det innebär.

Utredningens förslag: Det införs en ny lag om socialtjänstdataregister.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag.

Detta bland annat med hänvisning till utredningens resonemang om att *"Nuvarande nationell statistik visar således vilka insatser som ges men inte vilka behov insatserna ska tillgodose"*¹¹.

FN:s barnrättskommitté har påpekat behovet av nationell statistik (liksom nationella indikationer) som ett led i uppföljningen av hur barnkonventionen tillgodoses och för att säkerställa att rätt åtgärder vidtas.¹²

¹¹ SOU 2020:47 del s 565

¹² FN:s barnrättskommitté. Allmän kommentar nr 5 (2003) Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter (artikel 4, 42 och 44.6). Punkt 48.

Rädda Barnen vill också framhålla vikten av nationell statistik angående orsaker till att en insats eller ärende avslutas eller varför en hjälpsökande inte längre söker stöd. Om en kommun har som mål att minska antalet som söker försörjningsstöd, bör det finnas statistik om orsaken till en eventuell minskning. Är orsaken familjen klarar försörjning på egen hand och att problemet är löst? Eller är det s.k. ”social dumping”, att en kommun aktivt medverkat till att invånare beroende av kommunens stöd flyttat? ¹³ Ett ytterligare skäl kan vara att en invånare eller en familj har ett fortsatt behov av stöd men ändå av olika orsaker inte längre finner det meningsfullt att söka det från kommunen, som en följd av bristande förtroende.

Rädda Barnen vill också lyfta fram vikten av att kunna se både nationell och kommunal statistik som kartlägger anmälningar om oro för barn.

16 Insatser efter behovsprövning – bistånd

16.2.1 Begreppet skälig levnadsnivå är inte preciserat samt 16.2.2 Förhållandet mellan skälig levnadsnivå och goda levnadsvillkor

Rädda Barnen anser att begreppet *skälig levnadsnivå*, som den tolkas i biståndsbedömningar idag, ofta inte stämmer med vad som är en gängse uppfattning om *skälig levnadsnivå*. Följaktligen stämmer det än mindre med begreppet *goda levnadsvillkor*. I dagsläget saknas en samsyn på vad som anses vara lägsta godtagbara standard för att rätten till en skälig levnadsnivå ska ses som uppfylld för barn i Sverige. Ett särskilt tydligt exempel på detta är tolkningen av *skälig levnadsnivå* i relation till barns rätt till bostad. Rättspraxis inom detta område är i nuläget, utifrån ett barnrättsperspektiv, inte alltid förenligt med vad som bör anses vara i barnets bästa intresse.

Enligt artikel 27 i barnkonventionen har alla barn rätt till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling. Föräldrarna är, enligt artikeln, de som är ansvariga för att säkerställa denna rättighet, men staten ska stötta föräldrarna genom att tillhandahålla materiellt bistånd och stödprogram, särskilt i fråga om mat, kläder och bostad. Mat, kläder och bostad ska tolkas som ett minimikrav på biståndet, och beroende på landets resurser kan mer krävas för att leva upp till artikel 27. Artikel 27 hänger nära samman med artikel 26 om barnets rätt till social trygghet, vilket innefattar socialförsäkringar.

Rädda Barnen anser att regeringen i sitt fortsatta arbete med utvecklingen av socialtjänstlagen tydligare måste beakta dessa rättigheter i konventionen, för att kunna leva upp till sina egna intentioner med inkorporeringen av barnkonventionen.

16.4.1 En delad biståndsbestämmelse

Utredningens förslag: Den nuvarande biståndsbestämmelsen i 4 kap. 1 § första stycket socialtjänstlagen delas upp i två bestämmelser: en som reglerar bistånd för livsföringen och en som reglerar ekonomiskt bistånd.

Rädda Barnen tar inte ställning i denna fråga men vill framhålla vikten av den ursprungliga ambitionen att ”Människor kan ha olika behov som kräver insatser med olika former av stöd, och ska inte behöva få dem uppdelade efter bestämmelser som utgår från ett verksamhets- eller organisationsperspektiv”¹⁴. Tyvärr erfar vi

¹³ <https://www.statskontoret.se/nyheter/kommuner-medverkar-till-att-socialt-utsatta-personer-flyttar/>

¹⁴ SOU 2020: 47 del 1 s 657

idag alltför många exempel på motsatsen, där barn och barnfamiljer skickas mellan enheter inom socialtjänst och kommun som sinsemellan underlåter att kommunicera och ta det helhetsgrepp som situationen kräver. Både samhälle och individ drabbas av negativa konsekvenser till följd av detta.

16.4.2 Ett mer ändamålsenligt begrepp än skälig levnadsnivå

Utredningens bedömning: Vid bistånd för livsföringen är "levnadsförhållanden" ett mer ändamålsenligt begrepp än "levnadsnivå". Levnadsförhållanden syftar på sådana förhållanden som är viktiga för den enskildes sammantagna livssituation i stället för en viss nivå som kan mätas och jämföras. Därmed tydliggörs vikten av att biståndet ges utifrån individuella behov och inte utifrån uppfattningar om generella behov hos personer i olika grupper. Bistånd för livsföringen borde, enligt utredningen, tillförsäkra den enskilde goda levnadsförhållanden. Med hänsyn till direktiven kan utredningen dock inte föreslå en sådan ändring. Genom att behålla ordet "skälig" i bestämmelsen om bistånd för livsföringen blir det också tydligt att kommunerna också fortsättningsvis ska kunna väga samman olika omständigheter såsom den önskade insatsens lämplighet som sådan, kostnaderna för den önskade insatsen i jämförelse med andra insatser samt den enskildes önskemål.

Utredningens förslag: Begreppet "skäliga levnadsförhållanden" ska ersätta "skälig levnadsnivå" i den bestämmelse som reglerar rätten till bistånd för livsföringen.

Rädda Barnen beklagar att utredningen på grund av att direktiven tydligt angav att förslag som lämnades inte fick vara kostnadsdrivande, inte kan lämna det förslag som utredningen själv anser vara mest ändamålsenligt för att leva upp till att det bistånd som lämnas tillförsäkrar den enskilde goda levnadsvillkor. Rädda Barnen vill här påminna om att Sverige är skyldigt, enligt barnkonventionen, att tillförsäkra varje barn i landet den levnadsstandard som krävs för barnets utveckling inom ramen för sina resurser, i synnerhet när det gäller mat, kläder och bostad. I och med att barnkonventionen nu gäller som lag i Sverige, anser Rädda Barnen att det är av yttersta vikt att socialtjänstlagen stämmer överens med de krav som finns i konventionen, och helst att den också använder samma språkbruk. Detta för att så långt som möjligt undvika svårigheter i att tolka socialtjänstlagen tillsammans med barnkonventionen.

17 Insatser utan behovsprövning

17.3.1 Regelverket behöver bli mer flexibelt

Utredningens bedömning: Regelverket för att tillhandahålla insatser till enskilda behöver vara flexibelt och lämna utrymme för socialnämnden att i större utsträckning än i dag anpassa verksamheten efter lokala förutsättningar och behov. Möjligheten att tillhandahålla insatser utan föregående individuell behovsprövning bör därför tydliggöras och utvidgas. På så sätt kan enskildas delaktighet och självbestämmande öka såväl som det förebyggande arbetet kan stärkas. Vidare skapas bättre förutsättningar för effektiv resursanvändning.

17.3.2 Ny bestämmelse om insatser utan behovsprövning

Utredningens förslag: Det införs en ny bestämmelse som anger att socialnämnden får tillhandahålla insatser utan föregående individuell behovsprövning.

17.3.3 Vilka insatser ska kunna tillhandahållas?

Utredningens förslag: Följande insatser får inte tillhandahållas utan föregående individuell behovsprövning: 1. kontaktperson, kontaktfamilj eller kvalificerad kontaktperson, 2. vård i familjehem, 3. vård i sådana hem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga samt 22 och 23 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall 4. vård av barn i jourhem, stödboende eller andra hem för vård eller boende än sådana som avses i 3, 5. stadigvarande plats i sådant boende som avses i 8 kap. 4 eller 7 §, eller 6. ekonomisk hjälp.

17.3.4 Insatser utan behovsprövning till barn som har fyllt 15 år

Utredningens förslag: Socialnämnden får, även utan vårdnadshavarens samtycke, tillhandahålla insatser utan föregående individuell behovsprövning till barn som fyllt 15 år.

Rädda barnen tillstyrker utredningens förslag på 17.3.1 – 17.3-4.

Rädda Barnen ser det som positivt att göra ett mer flexibelt regelverk kopplat till tidiga insatser utan behovsprövning för barn och unga. Däremot behöver utförare av dessa insatser ha ett nära samarbete med utredande socialsekreterare. Detta för att säkerställa att de barn och unga som är i behov av vidare utredning av sin situation, huruvida barnet far illa eller har andra behov som inte tillgodoses i hemmet, får denna utredning. Utredningen har i 17.7.3 redogjort för risker med insatser utan behovsprövning kopplat till att barn far illa, och understrukit vikten av att utförare omfattas av anmälningsplikt enligt 14 kap 1 § Sol, men det ses ändå som viktigt att insatser utan behovsprövning sker i nära samverkan med myndighetsutövning, för att säkerställa att barns behov utreds ordentligt när det finns misstanke om att barn far illa. Detta ses som särskilt viktigt när det kommer till barn som följer med föräldrar till skyddade boenden. Här bedömer Rädda Barnen att det inte räcker att hänvisa till boendenas anmälningsplikt, utan här måste det säkerställas att socialnämnden utreder behov av stöd, skydd och insatser för varje barn som har eller misstänkts ha utsatts för eller bevittnat våld i hemmet. Således behöver det säkerställas att alla barn som följer med på skyddat boende utreds av socialnämnden. Rädda Barnen anser även att det hade varit önskvärt att utredningen tar ställning för de förslag som tas upp i SOU 2017:112 – ”Stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende” samt Ds 2020:16 ”Stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende – förslag till bestämmelser rörande bl.a. omedelbar placering, sekretess och skolgång”. Detta då dessa förslag är högst relevanta i att stärka rättigheterna för barn på skyddade boenden. Rädda Barnen ser det som svårt att bedöma förslagen i detta slutbetänkande samt i SOU 2017:112 och Ds 2020:16 var för sig.

Det ses som positivt att socialnämnden får tillhandahålla insatser utan föregående individuell behovsprövning, men det är viktigt att understryka att denna individuella behovsprövning inte endast är ett byråkratiskt hinder/krånglig process, utan också en professionell process där den enskilde, i dialog med den professionella, kan utröna vilka behov som finns och vilket typ av stöd som bäst kan tillgodose detta stöd.

Icke behovsprövade insatser är svåra att följa upp och kvalitetssäkra, och för barn som far illa eller riskerar att fara illa så är det viktigt att socialnämnden inte underlåter att utreda dessa barns situation, bara för att de har en icke behovsprövad insats.

När det kommer till möjligheten för barn som fyllt 15 år att få insatser från socialtjänsten utan behovsprövning utan vårdnadshavares samtycke, tillstyrker Rädda Barnen detta förslag. Däremot finns det risker med dessa insatser, vilket även tas upp i utredningen. En aspekt som är av stor vikt är när det kommer till unga som far illa, exempelvis som upplever våld eller andra typer av brister i omsorgen hemma. Här är det viktigt att göra tydliga bedömningar om när vårdnadshavare kan behöva involveras för att säkerställa att unga är skyddade från våld. Exempelvis så kan en ungdom till en början vara hjälpt av stödjande samtal utifrån en jobbig situation i hemmet, men samtal med en ungdom kan inte på egen hand förhindra att det förekommer våld hemma, det är föräldrars/vårdnadshavares ansvar. Möjligheten för unga att själva få insatser får ej lägga över ansvaret över att förändra en situation där den unge far illa på den unge själv.

Däremot kan denna möjlighet tillgängliggöra socialtjänsten för många unga, och förenkla en första kontakt, vilket bedöms som positivt.

17.4 Myndighetsutövning och privata utförare

17.4.3 Uppkommer myndighetsutövning vid tillämpning av utredningens förslag?

Utredningens bedömning: Att tillhandahålla insatser utan föregående individuell behovsprövning utgör inte myndighetsutövning.

Rädda Barnen delar utredningens bedömning. Rädda Barnen vill dock tillägga att insatser utan föregående individuell behovsprövning behöver ske i **nära samverkan** med myndighetsutövning – i synnerhet när det sker för barn och unga. Se 17.3.1-17.3.4.

17.5 Dokumentation och uppföljning

17.5.1 Krav på dokumentation

Utredningens förslag: Bestämmelsen i nuvarande 11 kap. 5 § socialtjänstlagen omformuleras till att ange att handläggning av ärenden som rör enskilda samt genomförande av insatser ska dokumenteras. Det införs en ny bestämmelse som anger att skyldigheten att dokumentera inte gäller uppgifter om enskildas personliga förhållanden vid genomförande av rådgivning. Det införs en ny bestämmelse som anger att socialnämnden, om det finns särskilda skäl, får bestämma att uppgifter om enskildas personliga förhållanden inte ska dokumenteras vid genomförande av en insats utan föregående individuell behovsprövning.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag. Allt relevant som rör genomförande av insatser, även de utan behovsprövning, ska dokumenteras. I synnerhet när det rör ärenden kring barn samt ställningstaganden kring om barn kan bedömas fara illa etc bör dokumenteras.

17.5.3 Kvalitet och uppföljning

Utredningens bedömning: Uppföljning är en förutsättning för att säkerställa att insatser utan föregående individuell behovsprövning är av god kvalitet. Det bör dock inte införas något krav på hur insatserna ska följas upp.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag.

När det kommer till insatser för barn och unga (eller vårdnadshavare) bedöms det som viktigt att insatsen följs upp med en bedömning om barnet kan ha behov som behöver utredas och eventuell behovsprövad insats.

18 Utformning av insatser till enskilda

18.3 Insatser som avser personliga behov ska inriktas på ett värdigt liv och välbefinnande

Utredningens förslag: Bestämmelsen i nuvarande 5 kap. 4 § första stycket socialtjänstlagen utvidgas till att gälla alla enskilda, inte bara äldre. Således ska insatser som syftar till att tillgodose den enskildes personliga behov utformas så att de stärker den enskildes möjligheter att leva ett värdigt liv och känna välbefinnande.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag. Innehållet i lagen är relevant för alla människor, och i högsta grad barn. Vi vill även framhålla det utredningen skriver: *”Det är därför viktigt att insatser som avser personliga behov är meningsfulla, begripliga och hanterbara för den enskilde. Ett genomförande av insatser på ett sätt som främjar kontinuiteten över tid och sammanhanget med andra former av stöd bidrar till detta”*¹⁵

18.4 Möjlighet för den enskilda att bestämma när och hur insatser i boendet ges

Utredningens förslag: Bestämmelsen i nuvarande 5 kap. 5 § fjärde stycket socialtjänstlagen utvidgas till att gälla alla enskilda, inte bara äldre personer. Således ska den enskilde, så långt det är möjligt, kunna välja när och hur insatser i boendet ska ges.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag.

Utredningen understryker att barnet ska vara delaktigt i processen. Här vill dock Rädda Barnen påpeka att en hänvisning görs till artikel 6 i barnkonventionen. En mer korrekt hänvisning är artikel 12.

Rädda Barnen saknar dock ett resonemang i utredningen vilken vikt barnets åsikt ska ges i frågan, i synnerhet om till exempel vårdnadshavaren har en annan åsikt och när och hur insatsen ska genomföras. Av såväl tidigare utredningar¹⁶ som kontakter med professionella vet Rädda Barnen att det ofta uppstår problem i den praktiska tillämpningen kopplat till vårdnadshavarens bestämmanderätt över barnet. Det hade därför varit önskvärt med mer tydlighet i denna fråga från utredningens håll, tillsammans med en reflektion om hur barnets bästa ska bedömas och vägas in i denna intresseavvägning.

¹⁵ ¹⁵ SOU 2020:47 del 1 s774

¹⁶ Se till exempel SOU 2015:71 Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU; SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag; SOU 2017:6 Se barnet!; samt SOU 2020:63 Barnkonventionen och svensk rätt.

19 Förtydligt barnrättsperspektiv

Rädda Barnen välkomnar att utredningen har ett särskilt kapitel dedikerat till att analysera hur barnrättsperspektivet kan stärkas i socialtjänstlagen. Detta förtydligas också genom förslaget om att ett kapitel i socialtjänstlagen särskilt ska reglera barnets rättigheter inom socialtjänstens arbete. Detta stämmer väl överens med vad regeringen anför i propositionen till inkorporeringen av barnkonventionen att konventionen behöver bli mer synlig i förarbeten till lagar där bestämmelser har sin utgångspunkt i barnkonventionen.¹⁷

19.2.3 Bestämmelsen om barnets bästa anpassas till barnkonventionens lydelse

Utredningens förslag: Bestämmelsen om barnets bästa i nuvarande 1 kap. 2 § första stycket socialtjänstlagen omformuleras till att ange att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Det införs även en kompletterande bestämmelse som anger att vid bedömningen av barnets bästa ska hänsyn tas till barnets åsikter.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag.

Rädda Barnen vill särskilt understryka vikten som utredningen lägger vid att inkludera barnets åsikter i bedömningen av barnets bästa. Rädda Barnen hoppas att detta kommer att bidra till att synliggöra barnets åsikter i bedömningar av barnets bästa i den framtida rättstillämpningen.

Rädda Barnen delar utredningens syn på nyöversättningen av artikel 3 om att den tydligare stämmer överens med de engelska och franska originalversionerna. Rädda Barnen anser att det behövs större enhetlighet i svenska lagar om hur bestämmelser om barnets bästa formuleras, och förslaget i denna utredning är ett steg i rätt riktning.

Rädda Barnen vill i detta förslag påminna regeringen vad Barnkonventionsutredningen lyfte vad gäller den praktiska tillämpningen av artikel 3 och 12. I den enkätundersökning som genomfördes med professionella, däribland familjerättssekreterare och socialsekreterare, efterfrågades mer vägledning i förarbeten om hur barnets bästa ska bedömas och beaktas och hur avvägningar mot andra intressen ska göras. Familjerättssekreterarna efterfrågade också en tydlighet från lagstiftaren vad gäller bestämmelser kring föräldrarnas rättigheter enligt föräldrabalken och barnets bästa enligt socialtjänstlagen. Enligt familjerättssekreterarna kan dessa vara motsägelsefulla och det finns behov av tydlig vägledning hur avvägningar ska göras och vad som ska väga tyngst.¹⁸

Rädda Barnen anser, precis som denna utredning påpekar, att bedömningen av barnets bästa måste göras i varje enskilt fall, liksom vilket tyngd barnets bästa ska ha när det vägs mot andra intressen. Att detaljerat skriva ut detta i förarbeten är därför, enligt Rädda Barnen, varken möjligt eller önskvärt. Däremot anser Rädda Barnen att utredningen kunnat ge mer vägledning till rättstillämparen om hur en bedömning ska gå till, till exempel vad gäller vilka faktorer som ska vägas in i bedömningen. Detta var också något som påpekades av regeringen i samband med inkorporeringen av barnkonventionen.¹⁹ Exempelvis hade utredningen kunnat hänvisa till vad som framgår av den allmänna kommentaren från FN:s barnrättskommitté²⁰ och eventuellt även gjort hänvisningar till

¹⁷ Prop. 2017/18:186 sid 94.

¹⁸ SOU 2020:63 Barnkonventionen och svensk rätt. Sid 1817.

¹⁹ Prop. 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter. Sid 94.

²⁰ FN:s barnrättskommitté. Allmän kommentar nr 14 (2013) om Barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa. Se särskilt punkt 52-79

de stödmaterial för bedömningar av barnets bästa som tagits fram av Barnombudsmannen²¹ och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)²².

19.3.2 Rätten till information förtydligas i socialtjänstlagen

Utredningens förslag: Bestämmelsen om barns rätt till information i nuvarande 11 kap. 10 § första stycket socialtjänstlagen kompletteras med en bestämmelse om att informationen ska anpassas till barnets ålder, mognad och hans eller hennes individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska så långt det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått informationen.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag.

Precis som utredningen beskriver är det helt nödvändigt för att barnets rätt att komma till tals ska säkerställas att barnet får information anpassad efter hans ålder, mognad och övriga förmågor. Utredningen poängterar vikten av att anpassa information till barn med olika funktionsnedsättningar. Detta delar Rädda Barnen givetvis. Rädda Barnen vill här också understryka vikten av att anpassa information så att även små barn kan ta del av den och få en möjlighet att utöva sin rätt att komma till tals. Rädda Barnen vill även tillägga att det här är av stor vikt, att som tidigare i utredningen har nämnts, socialnämnden får tillgång till regionalt och nationellt kunskapsstöd för att säkerställa att denna bestämmelse fullföljs på ett fullgott sätt.

Rädda Barnen vill understryka vikten av att information ges till barnet kontinuerligt under hans kontakter med socialtjänsten. Detta är inte minst viktigt för placerade barn, till exempel inför eventuella flyttar. Flera rapporter, bland annat från Barnombudsmannen²³, visar på hur barn har flyttats från ett boende till ett annat utan någon föregående information eller möjlighet att få ge sin åsikt i frågan.

I detta sammanhang vill Rädda Barnen lyfta vikten av tid och resurser för socialsekreterare att fullfölja sitt uppdrag. I den tidigare nämnda utredningen av Cecilia Grefve framgick att socialsekreterare i snitt har knappt 10 minuter per dag att lägga på samtal med barn.²⁴ Det säger sig självt att detta innebär en stor risk att rätten till information, och möjligheten att bygga upp förtroende och tillit hos barnet, blir starkt begränsat. För att denna nya rättighet ska kunna tillgodoses fullt ut krävs det att socialsekreteraren har tillräckligt med tid för samtal med det enskilda barnet. Se även mer om möjliga konsekvenser nedan under 19.4.1.

19.4.1 Om barnet inte vill framföra sina åsikter ska detta respekteras

Utredningens bedömning: Om barnet väljer att inte framföra sina åsikter, ska hans eller hennes vilja i detta avseende respekteras.

²¹ <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument-for-nedladdning/publikationer/provning-av-barnets-basta-2020.pdf>

²² <https://skr.se/tjanster/merfranskr/rapporterochskrifter/publikationer/provningavbarnetsbasta.27581.html>

²³ Barnombudsmannen. Vi lämnande allting och kom hit. 2017; samt Barnombudsmannen. Vem bryr sig? När samhället blir förälder. 2019.

²⁴ Regeringskansliet. Barnets och ungdomens reform – förslag för en hållbar framtid. Slutrapport från den nationella samordnaren för den sociala barn- och ungdomsvården. 2017. Sid 17.

Utredningens förslag: Bestämmelsen i nuvarande 11 kap. 10 § första stycket tredje meningen socialtjänstlagen – som anger att om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt – ska upphävas.

Rädda Barnen tillstyrker förslaget med följande kommentar:

Att utredningens förslag enligt 19.3.2 genomförs är en viktig förutsättning i detta hänseende. Först när barn blivit informerade om sammanhanget de själva ger uppgifter till, för att därmed förstå eventuella konsekvenser, kan barn fatta ett informerat beslut om de vill framföra sina åsikter eller ej. Att barn ska kunna fatta detta beslut är av stor vikt vid ärenden som rör barn, i synnerhet när det finns misstanke om våld, konflikter eller brister i omsorgen. Barn kan, som utredningen redogör för, hamna i svåra situationer då de får frågor om sin åsikt eller om sin situation kopplat till hemmiljön samt eventuella brister i den. Rädda Barnen har träffat flera barn som exempelvis inom ramen för en barnavårdsutredning berättat för en socialsekreterare om våld i hemmet, för att socialsekreteraren därefter informerat föräldrar/vårdnadshavare om vad barnet sett, samt att barnet därefter får gå hem med samma förälder/vårdnadshavare.

Det är även av största vikt att upphävandet av denna del av lagen inte ger möjlighet för socialnämnden att minska sina ansträngningar i att inhämta information från barn – utan ska enbart användas när barnet inte vill framföra sina åsikter. Rädda Barnen ser en risk i detta i det pressade arbetsklimat som flera utredningar visar, till exempel vad gäller hur mycket tid socialsekreterare har för att samtala med barn (se mer ovan). För att rätten att komma till tals ska säkerställas krävs det att den som ska samtala med barnet har tid och rätt verktyg för att informera och bygga förtroende med barnet. Om barnet sedan, efter information, ändå väljer att inte samtala, ska detta givetvis respekteras.

Rädda Barnen saknar dock tydliga skrivningar om att även små barn har rätt att komma till tals och att det inte finns åldersgränser när det gäller att bedöma vilken vikt barnets åsikter ska ges vid beslut om åtgärder. Av Barnkonventionsutredningens enkätundersökning med professionella framgår att barn under 7 år sällan blir hörda i processer och att det verkar ha blivit en sorts praxis att barnets åsikt tillmäts stor betydelse från 12 års ålder.²⁵ Detta förfarande är inte i linje med barnkonventionen och behöver tydligare skrivas ut i förarbetena till den kommande lagen.

19.5.2 Utökad möjlighet för socialtjänsten att samtala med barn utan vårdnadshavarens samtycke

Utredningens förslag: Ett barn ska få höras utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande inför ett beslut om att inleda eller inte inleda en utredning av om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd. Barnets vårdnadshavare ska, om inte särskilda skäl talar mot det, genast underrättas om att barnet har hörts.

Rädda Barnen varken tillstyrker eller avstyrker förslaget.

Att samtala med barn utan vårdnadshavarens samtycke är en komplex fråga. Å ena sidan är det viktigt att inhämta information från barn i frågor som berör dem för att säkerställa att socialtjänsten har det underlag som behövs. Det är även i linje med artikel 12 i barnkonventionen om barnets rätt att komma till tals och få sin åsikt

²⁵ SOU 2020:63 Barnkonventionen och svensk rätt. Sid 1816.

beaktad i alla frågor som rör barnet att inte kräva vårdnadshavarens samtycke för att möjliggöra att barnet kan tillgodogöra sig denna rättighet.

Å andra sidan finns risker med förfarandet – dels finns risker för att barnet ska råka illa ut när föräldrar får veta att hen har pratat med socialtjänsten, dels finns en risk för att möjligheten att samtala med barn utan vårdnadshavarens samtycke används slentrianmässigt av socialtjänsten, även där det inte skulle finnas behov av det.

Rädda Barnen anser att om socialtjänsten får sådan information som indikerar att den vill samtala med barnet vare sig vårdnadshavaren samtycker eller ej, bör det tyda på att informationen är så pass allvarlig att en utredning bör inledas. I dessa fall kan barnet höras utan vårdnadshavarens samtycke utifrån gällande regelverk.

Rädda Barnen vill här understryka att det på intet sätt handlar om begränsa barnets rätt att komma till tals, utan att säkerställa socialtjänstens ansvar när den anser det befogat att samtala med barn utan vårdnadshavarens samtycke.

Om regeringen går vidare med förslaget, anser Rädda Barnen att det behövs mer reflektion över hur och när vårdnadshavaren ska informeras om att barnet ska höras/har hörts. I förslaget framgår att vårdnadshavaren ska informeras om att samtal med barn ska hållas. För att vara helt i linje med barnkonventionen bör det finnas en möjlighet att utifrån en barnets bästa-bedömning fatta ett beslut om att vårdnadshavaren inte ska informeras innan. Detta för de fall där det finns en risk för att barnet kan bli utsatt för påtryckningar eller andra risker från vårdnadshavaren.

Detsamma gäller hur och när vårdnadshavaren ska informeras efter att barnet har samtalat med socialtjänsten. Som utredningen påtalar så är det ofta bra för barnet att vårdnadshavaren har denna information, men inte alltid. Utredningen föreslår därför att socialtjänsten kan underlåta att informera vårdnadshavaren, om det finns särskilda skäl för detta. För att vara bättre i linje med barnkonventionen, och understryka barnrättsperspektivet, anser Rädda Barnen att det ska vara tydligt att vårdnadshavaren inte ska informeras om att samtal har ägt rum, i de fall detta är för barnets bästa. Detta snarare än att hänvisa till *särskilda skäl*.

19.5.3 Stöd för samtal med barn under en förhandsbedömning

Utredningens bedömning: Regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att ta fram ett stöd för samtal med barn utan vårdnadshavarens samtycke under en förhandsbedömning.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag, med beaktande av våra kommentarer ovan på kapitel 19.5.2.

Samtal med barn utan vårdnadshavarens samtycke är en komplex fråga även inom ramen för en utredning enligt 11 kap 1 § socialtjänstlagen. Därför behöver stöd finnas för alla typer av samtal utan vårdnadshavarens samtycke, och inte bara metodologiskt för samtalen, utan även lämplig myndighet (företrädevis Socialstyrelsen) behöver ta fram stödmaterial för överväganden kring *när* denna typ av samtal skall genomföras. Det är en smal väg med diken på flera sidor, där socialtjänsten ibland brister då de underlåter att göra alla ansträngningar de kan för att

samtala med barn, men även exempel då socialtjänsten brister då de slentrianmässigt pratar med barn utan vårdnadshavares samtycke, när ett sådant hade kunnat inhämtas utan risk för konsekvens för barnet.

19.7.4 Placerade barn ska ges möjlighet till kontakt med föräldrar, syskon och andra närstående

Utredningens bedömning: Det är viktigt att socialtjänsten arbetar för att det placerade barnet ges möjlighet till kontakt med föräldrar och syskon.

Utredningens förslag: Socialnämnden ska, i fråga om barn som vårdas i ett familjehem, jourhem, annat enskilt hem, stödboende eller hem för vård eller boende, arbeta för att de ges möjlighet till kontakt med föräldrar, syskon och andra närstående. Socialnämnden ska, i fråga om barn och unga som vårdas i ett familjehem, jourhem, stödboende eller hem för vård eller boende, särskilt uppmärksamma barnets eller den unges relationer till föräldrar, syskon och andra närstående.

Rädda Barnen delar utredningens bedömning och tillstyrker dess förslag.

Rädda Barnen understryker det som utredningen anför vad gäller att kontakt med föräldrar, syskon och närstående ska vara med barnets bästa som utgångspunkt. Rädda Barnen vill här lyfta fram vikten av att det redan vid placering planeras hur kontakt med nätverket ska se ut och att det sker och att detta dokumenteras skriftligt.

Rädda Barnen noterar att utredningen i detta kapitel hänvisar till nuvarande 6 kap. 7 b § SoL där med "föräldrar" menas biologiska föräldrar eller adoptivföräldrar. Av författningskommentaren framgår att samma definition är tänkt i den nya socialtjänstlagen. Rädda Barnen anser att det är mer korrekt att använda termen juridiska föräldrar, då även en lesbisk maka, registrerade partner eller sambo numera räknas som förälder från barnets födsel enligt 1 kap. 9 § föräldrabalken, utan att behöva genomgå en adoptionsprocess.

19.8.2 Tiden för uppföljning förlängs

Utredningens förslag: Bestämmelsen i nuvarande 11 kap. 4 c § socialtjänstlagen ändras så att uppföljning av ett barns situation – när en utredning som gäller barnets behov av stöd eller skydd avslutats utan beslut om insats – i stället för efter två månader ska avslutas senast sex månader från det att utredningen har avslutats. Motsvarande ska gälla vid uppföljning av ett barns situation efter det att en placering i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende har upphört. Uppföljning av barnets situation ska då avslutas senast sex månader efter det att placeringen har upphört.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag.

Rädda Barnen har i tidigare remissvar lyft vikten av detta och välkomnar därför särskilt en förlängning i möjligheten till uppföljning efter avslutad utredning.

19.9.2 Frågan om barnombud bör utredas vidare

Utredningens bedömning: Regeringen bör tillsätta en utredning med uppdrag att utreda behovet av och förutsättningarna för oberoende barnombud.

Rädda Barnen delar utredningens bedömning. Behovet av särskilda ombud för barn i olika frågor, inte enbart inom socialtjänstens område, har lyfts under lång tid av såväl civilsamhället, från myndigheter²⁶ som statliga utredningar²⁷.

Rädda Barnen vill här betona att en statlig utredning tar ett brett perspektiv på frågan om ombud för barn och ser över vilka olika situationer det skulle kunna behövas, inte enbart inom socialtjänstens område. Utredningen bör få ett brett direktiv där det även ingår att lämna förslag på inte bara hur ett ombud kan regleras, utan även frågor som rör exempelvis vårdnadshavarens ansvar och bestämmanderätt, sekretessfrågor och barnets egen processbehörighet.

I samma utredning, alternativt en parallell utredning, bör även frågan om barns möjlighet till upprättelse när rättigheter kränks utredas. Här ser Rädda Barnen, precis som Barnrättighetsutredningen²⁸ och Barnombudsmannen²⁹ påpekat redan 2016, stora brister. I en sådan utredning bör också ingå att utreda huruvida Sverige ska tillträda det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om en klagomekanism.

19.10.4 Gallringen av barnakter och tiden för sekretess bör ses över

Utredningens förslag: Regeringen bör tillsätta en utredning med uppdrag att se över bestämmelserna om gallring, i fråga om barnakter. Vid en sådan utredning bör övervägas om tiden för sekretess ska förlängas.

Rädda Barnen tillstyrker utredningens förslag att tillsätta en sådan utredning.

Barn utan papper

Rädda Barnens enkätundersökning från 2019 visar att kommunernas kunskap om gruppen barn utan papper i många fall är bristfällig, samt att många kommuner upplever att socialtjänstlagen är otydlig vad gäller vilken rätt till stöd barn utan papper egentligen har. Rädda Barnen efterlyser en större tydlighet i lagen om vilket ansvar Socialtjänstens har som yttersta skyddsnet för barn utan papper och barn till EU-medborgare utan uppehållsrätt. Som vi skriver i vår rapport Utanför nästan allt 2019: *”En rimlig tolkning av socialtjänstlagen utifrån principen om barnets bästa är att barn utan papper i alla avseenden ska behandlas som om de vore bosatta i kommunen och ha samma rättigheter som andra barn, utan diskriminering. Man kan här dra en parallell till förändringarna i lagstiftningen gällande rätten till utbildning och vård. Här gjordes bedömningen att barn inte ska hållas ansvariga för vuxnas beslut och att det utifrån en bedömning av barnets bästa var rimligt att ge barn utan papper samma rättigheter som andra barn i landet.”*³⁰

Rädda Barnens förslag om ytterligare utredningar

²⁶ Barnombudsmannen. Barns och ungas klagomöjligheter. 2016

²⁷ Se till exempel SOU 2015:71 Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU; och SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag

²⁸ SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag.

²⁹ Barnombudsmannen. Barns och ungas klagomöjligheter. 2016.

³⁰ https://resourcecentre.savethechildren.net/node/15951/pdf/utanfor_nastan_allt_webb.pdf s 10

I inledningen till detta remissvar lyfter Rädda Barnen behovet av att ta ett helhetsgrepp på det sociala skydds nätet för barn. För att barnets rätt till trygghet och skydd ska kunna tillgodoses, krävs inte enbart en revision av socialtjänstlagen, utan även andra lagar behöver förändras, tillräckliga resurser, såväl ekonomiska som personella, allokeras, kunskap höjas och samarbete underlättas.

Utifrån detta ser Rädda Barnet ett stort behov av att regeringen omgående tillsätter en utredning som tar detta helhetsgrepp och som har direktiv om att lämna nödvändiga förslag på lagändringar. Utifrån Rädda Barnens perspektiv krävs det en översyn av bland annat föräldrabalken (vad gäller föräldrarättens starka ställning i förhållande till barnrätten) och offentlighets- och sekretesslagen (för att underlätta samarbete). Dessa två områden är också något som Barnkonventionsutredningen lyfter i sitt betänkande som områden som begränsar möjligheterna att säkerställa barnets rättigheter.³¹

Stockholm den 1 februari 2021

Helena Thybell
Generalsekreterare Rädda Barnen

³¹ SOU 2020:63 Barnkonventionen och svensk rätt.